

Kulcsár Péter: Bonfini magyar történetének forrásai és keletkezése. Bp. 1973. Akadémiai K. 251 l. (Humanizmus és reformáció I.)

Kulcsár Péter könyve már címében jelzi, hogy munkája fő célja: Bonfini „Magyar története” forrásainak feltárásával következtetni a mű keletkezési körülményeire és a magyar humanizmus színvonalára. A tudomány régi adósságát rója le a szerző. 1870-ben az Akadémia ugyan pályázatot hirdetett „Bonfininak, mint történetírónak jellemzésére és műve kútfoínak kimutatására s bírálati méltatására”, de a díjnyertes pályamű, Helmár Ágost dolgozata korántsem oldotta meg a feladatot. Újabb irodalomtörténet-írásunkban a kérdés részproblémáival Kardos Tibor, valamint Kulcsár Péter foglalkozott.

Kulcsár jelen tanulmányában célkitűzéseit a Helmár-mű értékelésével és hiányosságainak felsorolásával fejei ki. Filológiai kutatásai során figyelme kiterjedt az egyes Bonfini-által idézett művek variánsaira, szövegváltozataira, a direkt vagy indirekt átvétel kérdését is szem előtt tartotta, figyelt a történetíró tartalmi-stiláris változtatásaira. Legfontosabb szempontnak a mennyiségi elvet tekintette, hiszen azonos tárgyról beszélve bizonyos összefüggés óhatatlanul fennállhat egymástól függetlenül keletkezett szövegek között is. Ennek egy helyen a szerző pregnáns példáját is adja, 20%-os egyezés esetén nem fogadva el a művet forrásként (33.).

A filológiai kutatásokat a könyv első fele tartalmazza. Kulcsár egy-egy fejezetben szembeesíti Bonfini kozmográfiái bevezetését, műltről majd saját jelenéről szóló történelmi összefoglalásának egyes részleteit a történetíró által megadott forrásokkal. A szerző feltételezi, hogy az olvasó a Bonfini-szöveget a kezében tartja. Így a tanulmány váza tulajdonképpen a kritikai kiadások apparátusának két legfontosabb összetevőjét: a forrás-meghatározásokat és a kritikai megjegyzéseket tartalmazza, a tanulmányjellegből következően azonban indokolásokkal, fejtegetésekkel, mindenekelőtt forráselemzéssel együtt. A források egybevetésekor sikerül megvalósítania a bevezetőben meghatározott és a fentiekben idézett elvi igényeket. A megjegyzések több szempontból érdekesek. Szómagyarázatot (139.), névmagyarázatot (144.) egyaránt tartalmaznak; pl. Bonfini művésztörténeti megállapításainak óvatos felhasználására intenek, szembeállítva a Bonfinitól magától származó Averulinus-fordítás és a „Magyar történet” különböző épületekre vonatkozó, de teljesen azonos leírásainak szövegeit (140.).

A forráselemzések a műben levő szónoklatok eddigi megítélését is módosítják. Nem

Bonfini elvi álláspontját rögzítik, hanem a két pártállást az egymással szembeállított beszédek egyformán retorikus formában, a szerző állásfoglalása nélkül idézik fel (148.). Bonfini egyéb munkáira is utal a szerző, ha azok kimutathatók a „Magyar történet”-ben, egy helyet kivéve, ahol a történetíró eddig ismeretlen epigrammájára hívja fel a figyelmet (139.). A variánsok, különböző kiadások közül több alkalommal sikeresen választja ki a kétségtelenül Bonfini előtt levőt, így pl. megállapítja, hogy a történetíró Thuróczy János „Magyar krónikája” 1488-as augsburgi kiadását használta.

A szájhagyomány és az írásos források elválasztásakor a szerzőnek már nehezebb dolga van. Érdekesen fejtegeti a Bánk bán-epizódinak éppen a hagyomány alapján való létrejöttét a műben. Utal a „nam” szó jelentőségére, amellyel Bonfini általában különféle forrásból való eltérő adatokat kapcsolt össze (110.). A sikertelen, véglegesen le nem zárt forrásproblémákat sem hallgatja el, hanem részletesen feltárja bizonyítékainak sorát, melyek alapján a vélt és vizsgált művek egyike sem tekinthető a Bonfini használt forrásnak (pl. 64.).

A filológiai megállapítások azonban nem csak a szöveg kritikai megértését teszik lehetővé. A történetírói módszer általános jellemzőire is történik utalás. Ezek között az analógiáról mondtak aktualizálása erősen elgondolkodtató. Elfogadjuk, hogy Bonfini az általánosnak az egyesre való alkalmazását történetírói módszerként alkalmazta, de az ő helyzetének és a XX. századi kutatás hiányosságai mentegetésének egymásra vonatkoztatása nem indokolhatóan és elhamarkodottnak tűnik (20.).

A könyv második fejezete a Bonfini-mű létrejöttének alapját, szerkesztésmódját, jelentőségét tárgyalja. Legfőbb megállapításait a következőkben foglalhatjuk össze: A mű 1488–1497 között keletkezett. A szükséges források bizonyíthatóan, vagy Kulcsár Péter hihető feltételezései szerint elérhetőek voltak Bonfini számára Magyarországon. A történetíró az általa említett 74 szerzőt valóban felhasználta, többet közülük csak hivatkozások, illetve mások idézetei alapján. Főforrása a magyar történelemre vonatkozóan Thuróczy János „Magyar krónikája” és az azt kiegészítő magyar hagyomány volt. A kozmográfiái megállapításokat és a műbe beledolgozott világtörténeti eseményeket humanisták kompiliációiból merítette, a magyar szóbeli hagyomány és dokumentumok adataiból azonban ő maga alakított ki humanista módon egészet. Reneszánsz történelemfelfogásnak megfelelően kezelte forrásait és alkotta meg a hun–magyar–avar rokonítást. Különösen érdekesnek és értékesnek tartjuk Kulcsár Péter Bonfini szóbeli informá-

toraira vonatkozó megállapítását, mely szerint családi hagyománykörok (Rozgonyi, Bánfi), a váradi helyi hagyomány elemei familiáriusok útján juthattak Bonfini tudomására. A hagyomány közvetítésében fontos helye van Bonfini baráti körének is, akik a magyar uralkodó osztály középső rétegéhez tartoztak, s akiket a történetíró név szerint is megnevezett.

Bár az összefoglaló következtetések részletesen nem szólnak Bonfini stílusművészetéről, a filológiai fejtegetéseknél néhány esetben szó van Bonfini variálós készségéről, pl. a „copia verborum” sikeres alkalmazás módjáról (15.), tömörítő és színező törekvésekről (75.). Kár, hogy a szerző nem tekintette céljának az ez irányú elmélyülést (6.).

Mindent egybevéve megállapíthatjuk, hogy egy igen hasznos, a Bonfini-kutatás forráskutatási feladatait lényegében lezáró, a néhány megoldatlan kérdést nyíltan felvető, régóta esedékes munkával indul útjára a „Humanizmus és reformáció” sorozat, a Renszánsz-kutató Csoport új kiadványsorozata.

Vásárhelyi Judit

Magyar irodalmi szöveggyűjtemény. Antologia literaturil maghiare. Összeállította Molnár Szabolcs. Bukarest 1973. I. k. 1600-ig. 502 l. II. k. 1600–1772. 447 l.

A bukaresti és a kolozsvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakos hallgatóinak munkáját kívánta segíteni ez a két kötetes gyűjtemény azzal, hogy a szemináriumokban folyó elemzési munkához hozzáférhetővé tette az elszórtan fellelhető szövegeket. E miatt a célkitűzés miatt, természetesen, nem emelhető kifogás az ellen, hogy olyan szerzőktől is tartalmaz szemelvényeket (pl. Balassi Bálint, Bethlen Miklós), akiknek alkotásaiból nagy példányszámban megjelentetett kiadványok állnak a hallgatók rendelkezésére, hiszen nem mindenkinek áll módjában a könyveket megvásárolni, másrészt, valószínűleg, nem is kaphatók. Csak helyesebb tudjuk azt az eljárást, hogy a gyűjteményt a népköltészet verses emlékei vezetik be, nemcsak azért, mert a népköltészet és az írott költészet az írásbeliség kialakulása után is egymást táplálva, párhuzamosan élt tovább, hanem azért is, mert bennük találjuk meg költészetünk legősibb rezdüléseit.

Kevésbé tartjuk azonban szerencsésnek a „korszakolását”, az anyag tagolását, prezentálását. A főfejezetek (Középkori írásbeliség — A huszitizmus hatása — A reneszánsz

első szakasza — A reneszánsz második szakasza, a reformáció kora — A késői reneszánsz irodalom — A barokk irodalom — A késő barokk és a rokokó irodalom) sem irodalomtörténetileg, sem történetileg, sem művelődéstörténetileg nem mondhatók következtetéseknek, kellően árnyaltaknak. Évszám nem szerepel a címek mellett, és a tájékozódást nem mindig szolgálják az alfejezetek sem.

Pl. „A huszitizmus hatása” alatti részben az első alcím: „Prédikációk és példák”. Itt szerepel Temesvári Pelbárt, a *Három körösléány leány* (szerzője a X. században élt!), a Példák Könyvéből a *Haláltánc*, a Karthauzi Névtelen. Hogyan hatott ezekre a személyekre és művekre a huszitizmus? Vagy a második alcím („A magyar nyelvű világi líra első emlékei”) alá sorolt *Szabács viadala*, *Soproni virágének*, *Zöldvári ének* a huszitizmus hatása alatt keletkezett? Nem lett volna helyesebb — ha már van ilyen főfejezet — inkább a huszita bibliafordításokból hozni szemelvényt?

A kuruc mozgalmak költészetével három főfejezetben (A késői reneszánsz irodalom — Barokk irodalom — A késői barokk és a rokokó irodalom) és ezen belül négy alfejezetben ismerkedik meg az ember. A „Hazafias és vitézi versek a XVII. század derekán” cím alatt a *Menj el, édes fecském* kezdetű, tatár rabságban szenvedőkről szóló éneken kívül a Zrínyi körül keletkezett németellenes versermésből találunk két szemelvényt. A „Barokk irodalom” főfejezetben belül két alfejezet: „A kuruc szabadságharc kéziratok költésze” és „A Rákóczi-szabadságharc költésze”, az utolsó főrészben pedig „Kései kurucköltészet. Kuruc bujdosóénekek” című alfejezetben olvasunk kuruc verseket; természetesen, valamennyi forrása kézirat (kivéve az utolsó, *Megjártam a hadak útját*, melyet viszont azért nem tekinthetünk kuruc bujdosóénekeknek, mert a szájhagyományból jegyezték le először 1895-ben!); azonfelül, hogy bujdosóének egyaránt szerepel az említett 1,2,4. alfejezetben is.

A szöveggyűjtemény sajátos célja miatt tulajdonképpen nincs sok jogunk észrevételt tenni az összeválogatásra, illetőleg az egyes szemelvények terjedelmére. Úgy éreztük, mégis szóvá kell tennünk azt az aránytalanságot, mely pl. Maximilianus Transsylvanus (I. k. 196–205.) vagy Kocsi Csergő Bálint (II. k. 109–122.) latin nyelven írt és magyar fordításban kiadott szövegeinek és pl. Szalárdi János (II. 205–207. — a Mikes-fiúk és Tarnóczy Sára históriája éppen!) vagy Pápai Páriz Ferenc (II. 269–272.) munkáját bemutató szemelvények között pusztán csak mennyiségileg is szembeeszközik. Bármennyire érdekes is Szepsi Csombor Márton útirajzá-
nak a külföldi nagyvárosokról rajzolt képe